

Nekatera mnenja avstrijskih analitikov političnega življenja govorijo o tem, da bo Haiderjeva stranka na naslednjih parlamentarnih volitvah dobila do petine vseh glasov. Te možnosti povečuje dejstvo, da uporabljajo svobodnjaki v svojih predvolilnih kampanjah predvsem gesla, ki imajo izjemno mobilizacijsko moč – pretežno v odnosu do tujcev. S tem svobodnjaki pridobivajo na svojo stran skoraj ves protestni potencial avstrijskih volilcev.

ALEŠ DEBELJAK\*

## Televizijski pridigarji

Paradise is exactly like  
Where you are right now—  
Only much, much better.

Laurie Anderson: *Whose  
Shoes*

Visokonakladni ameriški tednik TIME na svojih naslovnica običajno objavlja podobe pomembnih ljudi, ki tako ali drugače puščajo svoj opazni pečat v vsakdanjem ritmu kulture in družbe. Priti na naslovnico pomeni zapisati se v zlato knjigo množičnih medijev. Sredi šestdesetih let pa TIME prvič v svoji zgodovini na naslovni platnici *ni objavil človeškega obraza*. S temne podlage so se skrivnostno bleščale samo tri besede in velik vprašaj: *Je Bog mrtev?*

Zgodba z naslovne strani je pripovedovala o radikalnih filozofih in teologih z moje ameriške »alma mater«, Syracuse University v državi New York, ki so na oddelku za religiološke študije sistematično razvijali ideje o življenju v sodobnem post-krščanskem svetu, v katerem niso bog, svetost in transcendenca nič več od votle besede. Gabriel Vahanian, Thomas J. Altizer, Van Buren in drugi so v svojih knjigah, turnejah po kampusih in javnih predavanjih, na katerih jih je morala pred pobesnelo množico braniti včasih celo policija, strastno in prizadeto pripovedovali o moderni kulturi kot o prostoru, iz katerega je *smisel izginil* in v katerem zato človek »živi« v duhovni praznini.

Razpad tradicionalnih moralnih norm, gibanja za črnske, ženske in homoseksualne pravice, legalizacija splava, uknitev obvezne molitve v državnih šolah, radikalna kritika politične avtoritete, razkroj klasične družine, vojna v Vietnamu, alternativni življenjski stili, uboj J. F. Kennedyja in Martina Lutra Kinga, seksualna revolucija, študentski nemiri, kontrakulture, afera Watergate: te spremembe na *družbeni ravni* utelešajo tisto kaotično stanje stvari in duha, o čigar filozofskih posledicah so pripadniki takrat neverjetno popularne teološke šole »smrt boga« razmišljali na *metafizični ravni*.

Površno vzeto je seveda zlahka mogoče reči, da so se Američani s tem vpraša-

\* Mag. Aleš Debeljak, asistent na FDV.

njem sočili z nekakšno zamudo. Enostavno bi bilo namreč reči: mar evropska kultura ne pozna dvoma v krščanski nauk že vsaj od časov Nietzscheja, Dostojevskega in Kierkegaarda? Mar kritični pogled na antropocentrično filozofijo rezsveljenstva, ki z vero v nenehni napredek, moč razuma in vladavino znanosti postavlja človeka v središče kozmosa, ne pomeni splošno sprejete osnove za evropskega duha že vsaj od konca prve svetovne vojne? Seveda to drži.

Vendar bi s takim preprostim evropocentrizmom zgrešili bistvo značilne ameriške verske identitete, ki tradicionalno izhaja iz *civilne religije*, kakor je Robert Bellah imenoval svojevrstno religiozno zvezo med javnimi in zasebnimi sferami življenja. Družbena govorica, v kateri sta religija in morala najvažnejša podpora stebra politike, je Evropi v tej obliki neznan. Prav tradicija civilne religije nam potemtakem pomaga razumeti, zakaj npr. razorožujočih petindevetdeset odstotkov Američanov pravi, da verjamejo v »boga oziroma v univerzalni duh«. Civilna religija kot najširši okvir, znotraj katerega se problem mrtvega (ali živega) boga šele lahko ustrezno dojame, pa je bistveno povezana z zgodovino kolonizacije Novega sveta.

Ko so prvi angleški kolonisti na begu pred zatiranjem zaradi izražanja svojih religioznih čustev pripluli na obale neznanega kontinenta, so svojo naselitev namreč videli kot »sveti eksperiment«, prostrano divjino pa kot od boga dano zemljo, novi Jeruzalem. Zlasti pionirski puritanci z Johnom Wintropom na čelu so imeli že od leta 1630 pred očmi eno samo nalogo: uresničiti božje poslanstvo o vzpostavitvi take družbene skupnosti, v kateri osebna, gosodarska, religiozna in politična *svoboda posameznika ne bo v nasprotju z blagostanjem občestva*. Harmonijo med javnimi potrebami skupnosti in privatnimi željami posameznika pa je bilo mogoče doseči le pod pogojem, da so bile navade *polisa* v skladu s Svetim pismom. Namen državnih oblasti je bil potemtakem v tem, da v imenu dobrobiti celotne skupnosti zagotavlja izpolnjevanje civilnih dolžnosti. Le-ta pa imajo svoj polni smisel le, kolikor jih kolonist opravlja v čast boga. Trgovanje, obdelovanje zemlje, tehnološke izboljšave in vzgoja otrok so s tega vidika seveda vedno v službi teološke doktrine.

Ne glede na dejstvo, da so bile državne in cerkvene oblasti *formalno ločene* do mere, ki je bila v Evropi tistega časa docela nezamisljiva, pa je bil celoten kolonizatorski projekt v Novi Angliji povsem prepojen z idejo o *božji vseprisotnosti*. Prava svoboda zato v tem kontekstu ni pomenila nič drugega kot državljansko odgovornost, spoštovanje vladajoče politične garniture in uresničevanje skupne blaginje v smeri, ki jo na mestnih shodih opredelijo javno izbrani voditelji, kakor piše Sydney Ahlstrom v knjigi *A Religious History of the American People* (1972). Pravice in svoboščine posameznika, čeprav presenetljivo velike, so bile kljub vsemu podrejene širši skupnosti, v kateri so imeli osrednjo vlogo seveda pastori. Dasiprav brez formalne politične moči, so vseeno čvrsto stali v ideološkem centru naselbin, v katerih je bil biblični jezik živo navzoč tako v javnosti kot doma, teologija pa je utemeljevala vsa posvetna prizadevanja.

Gospodarska solidarnost, socialno skrbništvo in osebna zaveza temeljnim idealom so bili pravzaprav samo izrazi moralnega absolutizma, ki je organsko povezoval občino v celoto ne glede na mnogotere heretične skupine. Vendar so tudi disidentske verske ločine (baptisti, kvekerji, metodisti, prezbiterijanci, itd.), ki so že s samim obstojem mnogo prispevale k civilnemu in religioznemu pluralizmu Novega sveta, zasnovala življenski stil v svojih naselbinah na moralni avtoriteti Svetega pisma.

Posameznikovo držo v teh komunitarističnih občinah bi bilo nemara mogoče

prepoznati kot zametek *ekspresivnega individualizma*, ker se v končni posledici ne zoperstavlja interesom drugih posameznikov, saj izhaja iz ideala sreče za celotno skupnost. Bolj znani *utilitarni individualizem* Hobbesovega tipa na primer počiva na predpostavki o brezobzirnem egoističnem boju vsakega proti vsem in je v Ameriki prišel zares do izraza šele po koncu državljanske vojne med Severom in Jugom leta 1865.

Puritanski moralizem se je v procesih večje družbene mobilnosti, industrializacije in hitrega kapitalističnega razvoja, ki so sledili politični združitvi jenkijev in južnjakov, preobrazil v *nov kulturni etos*, v katerem so inovacije in napredek postale tesno povezane s pojmom ekonomskega uspeha. Bistveno značilnost te nove kulturne države najbrž najlepše povzema prepričanje, da vse dokler posameznik spoštuje absolutne moralne zapovedi – ne ubijaj, ne kradi, ne ponarejaj denarja, itd. – in hkrati uresničuje svoje gospodarske sebičnosti, bo »nevidna roka tržišča« vse uravnala tako, da se bo *račun med privatnim egoizmom in javnim blagostanjem na koncu izšel*. Znotraj okvirov svobodnega trga ima potemtakem vsak enake možnosti. Ta predpostavka ni nič drugega kot posvetni ekvivalent religijske institucije svobodne volje. Na tej podlagi so posamezniki lahko skupni blagor kot temeljno etično zapoved kratko in malo zbrisali skozi okno.

Najpomembnejša je namreč postala individualna odgovornost, odgovornost do samega sebe, da bo človek znal izbrati tak življenjski stil, končal s *finančnim uspehom*, katerega obdaja sijaj *moralnega dostojanstva*. Če sta svobodna volja in individualna izbira torej samo dva načina za uresničitev civilne kreposti, v kateri se zrcali božja milost, potem je mogoče reči, da je materialni uspeh kot nagrada za krepost tako dobil tudi svojo polno etično-religiozno legitimacijo, kot pišeta Dick Anthony in Thomas Robins v odličnem zborniku *Religion and America* (1981).

Zgodovinsko vzeto se Amerika kot taka torej izkaže za eno samo veliko religiozno metaforo, za metaforo civilne religije, ki vstopa v vse pore vsakdanjika in pomeni temelj slehernikovega žitja in bitja. Religija je potemtakem nekaj naravnega, nekaj, kar se razume samo po sebi in predstavlja večno stanje človeškega duha: prav zato ima prvenstvo med vsemi družbenimi institucijami, čeprav je ločena od neposrednih oblik političnega vladanja. Ne glede na to, kako so različni avtorji analizirali vprašanje civilne religije, pa so si edini, da je ameriška religija v družbi, ki ne pozna dolge tradicije, *čvrsto določene stanovske hierarhije in močne centralistične vlade*, v bistvu res najmočnejši posredniški mehanizem med državljanskimi dolžnostmi in odgovornostmi na eni ter brezmejnimi egoizmom na drugi strani.

Šele v tej zgodovinski luči zares pridejo do izraza gnev, jeza, bes ter ogenj in žveplo, ki so ga razjarjeni in zbegani »mali ljudje« širom po Ameriki stresali nad filozofskimi zagovorniki teorije o smrti boga. Zanje smrt boga namreč ni bila zadeva metafizičnega premisleka, ampak neposredne smiselnosti življenja v najbolj rutinski in vsakdanji razsežnosti.

Charles Winquist, profesor druge generacije iz teološke šole »smrt boga« v postdiplomske seminarju o teoriji moderne religije, ki sem ga na Syracuse University obiskoval tudi sam, je nekoč omenil, kako so bila pročelja mnogih protestantskih cerkev po jugu Amerike v šestdesetih letih, pa tudi še danes, opisana z gesli kot npr. »Vaš bog je morda res mrtev, naš pa živi«. Mojih študijskih kolegov to sploh ni začudilo, saj so vedeli, da profesor govori o tistem predelu Amerike, ki je bolj znan kot *Bible Belt*, tj. o področju nekdanjih južnih držav konfederacije, kjer moralni kodeks nemara najbolj trdovratno vztraja pri avtoriteti Svetega pisma in rasističnem prepričanju, da državljanska vojna še traja.

Ko smo z Mojco, Kelly in Dominicom pozimi 1988 v majhnem predelanem

poltovornjaku potovali skoz razpotegnjena mesteca in zaspane vasi vzdolž Missisipija v dekadentno pristanišče v delti, New Orleans, sem se nehal čuditi tudi jaz. Bilo je, kakor da v neštetihi hišah gospodovih, cerkvicah in kapelah, ki so bežale mimo okenske šipe, tisti samoumevni duh obvezne »nedeljske šole«, o kateri s toliko jedkega humorja piše Mark Twain, še vedno nepopustljivo kraljuje nad življenji belih in črnih južnjakov. A če se je župnik iz romana *Huckleberry Finn* lahko zanašal le na omejeno moč svojih glasilk, imajo sodobni pastori danes na razpolago neprimerno močnejši medij: *elektronske prižnice*.

Neonske luči, utripajoči napisi, barvni kačipotni in svetlikajoča se vabila k službi božji, zlasti pa velika obcestna opozorila, na katerem TV kanalu je mogoče spremljati tega ali onega pridigarja, vsa ta sejmarska prizadevanja po kontroli nad dušami, vsa ta bobneča propaganda, ves ta posvetni napor, da bi nebesa res sestopila na zemljo: vse to mi je dalo misliti, da je naslovnica tednika TIME predstavila sicer pereče vprašanje, na katerega pa krščanska zavest v sodobni Ameriki odgovarja tako, kot zmore, četudi najbrž neustrezno.

Po drugi svetovni vojni je legitimnost ameriške civilne religije seveda malodane povsem izginila. Preobrazba podjetniškega v managerski kapitalizem je namreč postavila pod vprašaj svobodno voljo in individualno izbiro, zanesljiva rast permissivne kulture je omogočila dvom v moralni absolutizem, prevlada korporativne tehnokracije na tržišču je iz privatnih naporov naredila neobjljeno šalo, potrošniška mentaliteta z nenehnim kopičenjem blaga kot poslednjega kriterija sreče je pokazala figo civilnim krepostim, izgubljena vojna v Vietnamu pa je postavila na laž prepričanje o vsemogočnem poslanstvu ameriškega »way of life« kot oblike božje previdnosti. Z eno besedo, kriza tradicionalnih vrednot je kajpak prinesla tudi krizo tradicionalne religije.

Radikalni teologi so jo sicer res interpretirali na način »smrti boga«, vendar pa so fundamentalistične protestantske ločine, zlasti evangelisti, iz te krize skovali svoj nesluteno velik kapital. Ugled so si – paradoksalno – zgradili s pomočjo spretne vključitve protislovnih družbenih procesov v svoj simbolni okvir.

Na eni strani so izhajali iz *razkroja do tedaj vladajoče paradigme modernosti*, ki je s svojim zaupanjem v tehnološki razum in popolno obvladljivost sveta postala predmet kritike med pripadniki kontrakultur in upornih študentskih gibanj. Za pridobitev mnogih glasov med verniki je evangelistom zadoščala že preprosta oznanitev, da se je znanstveno-liberalno-posvetna kultura izčrpala in je torej brez dejanske moči za moralno reformo. Se pravi, kar je evangeličanski nauk že tako ali tako vseskozi pripovedoval, se je končno uresničilo. Aleluja!

Na drugi strani pa so z izvrstnim občutkom za »duh časa« posneli smetano tudi z ostrih konzervativnih reakcij na kontrakturne ideale, saj so zlahka razložili uporniško mentaliteto študentov kot pogubno in skrajno obliko humanističnega sekularizma, pozivajoč k prestrižni nezmotljivosti Svetega pisma.

Tako so v poznih šestdesetih letih prišli na površje, se v sedemdesetih politično učvrstili z izvolitvijo južnjaškega baptista Jimmyja Carterja za predsednika (čeprav je bil Carter daleč od fundamentalizma, pa so si ga evangeličanski voditelji v javnih nastopih vseeno dovolj spretno »prisvojili«), zlasti opazno pa so prevzeli eno od glavnih vlog na družbeni sceni po letu 1979, ko so ustanovili močno novodesničarsko politično koalicijo *Moral Majority*.

Naslanjajoč se na zgodovinske izkušnje pri uporabi moderne tehnologije za

kritiko duhovne drže, ki jo ta ista tehnologija omogoča, so sodobni pridigarji v televizijskem mediju s pridom izkoristili pretanjene metode promocije in prepričevanja, ki jih je prek radija v službo božjo vpeljal Charles E. Fuller že v štiridesetih letih.

V svojem manj znanem filmu *Days of the Radio* nevrotični judovski intelektualec in umetnik Woody Allen pripoveduje o čarobni moči radijskih programov v času svojega otroštva, ko je vsa družina sedela pri radijskem sprejemniku in je vsak družinski član poslušal svoje priljubljene operete, humor ali baseballske prenose. Vendar iz tega nostalgičnega filma ne moremo izvedeti ničesar o tem, da so bile radijske oddaje, v katerih je evangeličanski pastor Fuller pridigal o prednostih krepostnega življenja v veri, mnogo bolj poslušane kot zabavni programi, ki jih je vodil popularni Bob Hope. Fundamentalistična strast z anti-intelektualizmom, anti-semitizmom in anti-liberalizmom je Woodya Allena najbrž lahko navdajala le z odporom.

Ampak to še ne pomeni, da je fundamentalizem, ki teološko temelji na preprosti dualistični razliki med silami svetlobe in silami teme, zato kaj manj prisoten. Le da danes manipulira svoje ovčice prek mnogih privatnih in bogato financiranih televizijskih postaj ter satelitskih programov. Prav po tem opiranju na najbolj dognana komunikacijska sredstva se evangeličanski fundamentalizem bistveno razlikuje od vseh drugih ločin, kultov in verskih skupin v sodobni ameriški kulturi.

Nobeden od mnogih kalifornijskih budističnih institutov, Hare Krišna centrov ali Sufijev, nobena od skupin Sri Chinmoya, nobeno od številnih zbirališč kakšnega od indijskih swamijev ali cerkve častitega Sun Myung Moona, niti nobena od tehnološko sicer dobro prilagojenih šol transcendentalne meditacije Mahariši Maheš Jogija, se po strahovitem družbenem in političnem vplivu ter moderni komunikacijski opremi ne more meriti s televizijskimi evangelisti.

Nobena od religiozних sekt namreč ni razvila teološke doktrine, ki bi bila tako zelo *praktično usmerjena k tostranskemu svetu* kakor prav evangeličanski protestantizem. Dejstvo, da nova desnica v politični areni Amerike uporablja grozeče enostavno religiozno-manihejsko govorico, ki vedno odkriva nove sovražnike, ni seveda nič presenetljivo, če človek le za hip pomisli na kaos »nove nepreglednosti«, če uporabim zelo primerno Habermasovo poimenovanje sodobne družbene situacije. Obdobje prehoda iz tradicije, ko nekdanja pravila niso več veljavna, o novih pa se še vedno pogajamo, seveda omogoča bohotenje bojnih klicev po povratku k religiozni tradiciji. Vendar: h kateri tradiciji?

Če je to tradicija evangeličanskega pastora Charlesa Finneya, ki je bil že v zgodnjem devetnajstem stoletju eden od pionirjev razvoja manipulacijskih tehnik, komercialne promocije in propagande, potem se zdi, da so televizijski verniki povsem zadovoljni s tako vrnitvijo. Strateško geslo teh tehnik: *čim večja je publika, tem preprostejše mora biti sporočilo*, so si televizijski pridigarji očitno zelo dobro zapomnili. Njihovega uspeha pa ni mogoče zadovoljivo pojasniti samo z najvplivnejšim množičnim medijem, ki so ga v »enem nonšalantnem zamahu« tako spretno osvojili.

Televizijski evangelij izraža namreč tudi psihološko zelo uspešno vzpostavljen most med priročno formo sporočila in vsebinskimi potrebami religijskih potrošnikov, ki jim ni treba zapustiti družine, zaposlitve in sorodnikov, da bi lahko sodelovali v cerkvenih aktivnostih. Za razliko od sicer razmeroma popularnih azijskih verskih ločin, ki učencem večinoma nalagajo odpoved posvetnemu življenju in mistični asketizem, je evangeličanska televizijska teologija namreč povsem zadovoljna že s tem, da vernik prižge mali ekran, pošlje v centralo ček za dvajset ali več

dolarjev in se preda pridigi. Za primer, da bi se mu zahotelo komunikacije, se na ekranu v rednih presledkih bliskajo telefonske številke, ki funkcionirajo štiriindvajset ur na dan. Ministranti bojo z veseljem odgovarjali na klice, tolažili, obljubljali in bodrili: seveda ne bojo pozabili zapisati vernikovega naslova, da ga bo kmalu lahko začela zasipati računalniško obdelana pošta. Se pravi, pozivi k nenehnim finančnim prispevkom.

Ta nova »vsakdanja maša (pred)meščana«, če naj parafraziram Hegla, torej črpa svojo privlačnost iz dejstva, da je mnogo potencialnih članov TV cerkve samih, starejših, bolnih, izoliranih, hkrati pa srednjeslojsko preplašenih spričo širjenja modernih seksualnih navad, kriminala, nasilja in spremenjene kulture nasploh. »Skupnost« gledalcev-vernikov, ki jim ni treba napraviti niti dveh korakov, da bi se udeležili religioznega obreda, je tako lahko le privid. Kolikor namreč *skupnost* pomeni zvezo ljudi, ki si *medsebojno pomagajo* na čustveni in praktični ravni, sodelujejo v *skupnih diskusijah* ter *sprejemajo odločitve skupaj*, toliko skupnost predpostavlja tudi *zgodovino* in *spomin*. S te perspektive je seveda mogoče dovolj nazorno videti, kako televizijska skupnost vernikov temelji na vedno znova trenutni *elektronski iluziji zaveze*, ne pa na pristni zavezi sami: podoba namesto stvari, fetišistični *image* namesto resnične socialne skupnosti.

Kljub temu pa je treba priznati, da so televizijski pridigarji sijajni »bosonogi psihoanalitiki«. Hitro so namreč spoznali, da zgolj prazne besede o odrešitvi, čarobnih ozdravitvah in čudežnih izboljšanjih vernikovega bančnega računa ne bojo zadoščale, če si hočejo zgraditi ogromne finančne imperije, kakršne imajo danes. Predpostavka, na katero so oprli svoja religiozna podjetja, leži v tem, da je vernikom bržkone zelo dosti do tega, da bi rešili svoje praktične probleme v konkretnem družbenem okolju.

Najboljši dokaz, da ima pridigar res vse sposobnosti za reševanje problemov, pa je v tem kontekstu pač ta, da najprej reši svoje lastne probleme. *Nič ni bolj uspešnega od uspeha samega!* Pridigarji tako pravzaprav prodajajo upanje, da se bo nekoč v svetli prihodnosti tudi vernikom nasmehnil bog. Pridigarji tako v vsaki oddaji uprizarjajo čudeže in se v studiu pogovarjajo s čez noč »ozdravelimi« ali »obogatelimi«, ki kajpak delujejo kot neposredni dokaz pridigarjeve močne povezanosti z bogom, kakor to na primer nikoli ne pozabi opozoriti razkričani Jim Bakker.

Zakonski par Bakkerjev se je, dokler ni »preklopil« na televizijo, ubadal z nenehnimi denarnimi zadregami anonimnih potujočih pridigarjev. Danes njen televizijski klub *Slavite Gospoda*, ki ima več podružnic kot vseameriška komercialna tv mreža ABC, zbere dobrih petdeset milijonov dolarjev letno s prispevki, prodajo Biblij, odpustkov in inspiracijskih molitvenikov, kot poroča Stewart Hoover v svoji izčrpni knjigi *Mass Media Religion* (1988).

Jerry Falwell, pravoverni vodja koaliciji *Moral Majority*, si je izmislil celo sodobni ekvivalent srednjeveške tlačanske desetine. V svojih televizijskih oddajah namreč nenehno poziva vernike, naj prispevajo vsaj desetino svoje plače v blagajno njegove cerkve, medtem ko bleščeči napisi v ozadju studia povsem prostodušno oznanjajo bistvo njegove doktrine: *Pot do Kristusovega srca vodi skoz denarnico*.

Ko v retorično do skrajnosti poenostavljenih pridigah nenehno kliče potop nad brezbožne sile zla (katolike, Jude, komuniste, muslimane, ateistične humanistične intelektualce, itd.), si vselej vzame dovolj časa za poudarek o tem, kako sta stanje Amerike kot države in zaton resnične krščanske morale v vzročni zvezi. Če je bila »Amerika vedno velika zato, ker so bili njeni ljudje dobri«, potem za Falwella ni nobenega dvoma: mednarodna politična ponižanja Združenih držav (izgubljena

vojna v Vietnamu, naftna kriza, kriza z iranskimi talci, itd.) so samo odraz duhovnega razkroja. Metodistični in baptistični pridigarji s svojim vztrajanjem pri ločitvi javnih (družbenih, političnih) in privatnih (religija, družina) zadev nikoli ne bi šli tako daleč. Evangeličanska teologija z dualistično sliko prave religije in svobode na eni, ter lažnimi preroki in tiranijo na drugi strani, pa se seveda nesramežljivo spogleduje z neposrednimi procesi odločanja v Senatu, Kongresu in Beli hiši. Evangeličanski voditelji namreč vidijo Ameriko nič več in nič manj kot središče svetovne duhovne in moralne preobrazbe, ki bo v končni posledici pripeljala do »zlate dobe« oziroma »mileniuma krščanske civilizacije«.

Klub *Slavite Gospoda*, Klub 700, Christian Broadcasting Network, Eternal Word Network in druge religiozne televizijske postaje seveda še zdaleč niso nepomembna politična institucija, saj po različnih ocenah kontrolirajo od trideset do šestdeset milijonov vernikov, tj. volilcev. Elektronske cerkve se med seboj seveda razlikujejo po ideološki gorečnosti in stilu prepričevanja. Ne glede na dejstvo, da je *Moral Majority* razpadla kot politična koalicija leta 1989, pa jih je na politični fronti nove desnice vendarle mogoče prepoznati po enoglasnem zagovarjanju potrebe po smrtni kazni, ukinitvi splava, cenzuri množičnih medijev in umetnosti, po odstranitvi Darwinovega nauka iz izobraževalnih programov in ponovni uvedbi molitve v državne šole, po moralnem kriteriju za svobodo izražanja, po izločitvi homoseksualcev in lezbijk iz javnega življenja, itd.

Njihova socialna moč je tako velika, da je bilo treba tistim med njimi, ki so jih kritični množični mediji razkrinkali kot dvoilčne »pokrite rihte«, ki vernikom pridigajo o ponižni vzdržnosti in kreposti, medtem ko se sami vdajajo mnogovrstnim domiselnim užitek v posteljah prostitutk, le zatrditi: »Satan me je zapeljal« in bljubiti, da se bojo poboljšali. Dotok denarja se – kar je najbolj zgovorno – sploh ni tako zelo zmanjšal, saj so tudi družice vestno odigrale svojo vlogo in zatrdile, da je zakon še vedno neomajen in da enega spodrsaljaka res ne kaže napihovati.

Ne glede na to, kaj si mislimo o njihovi politični in družbeni drži, pa je treba priznati, da so televizijski pridigarji izvrstni trgovci. Kot vselej pri velikih dobičkih, je tudi pri »elektronski religiji« ideja razmeroma znana in enostavna. Resnični podjetniški genij evangelističnih TV gurujev Jima Bakkerja, Jerryja Falwella, Billya Grahama, Pata Robertsona in Jimmyja Swaggarta je zato najpoprej v tem, da so začetno idejo umestili v medijsko mašinerijo in jo »prodali« kot izvirni način približevanja k vernikom. Za protestante teološko sicer problematično, managersko pa izredno prikladno katoliško *prodajo odpustkov*, zaradi katere je Luter prelomil s papežem, so pridigarji krščanske nove desnice namreč znali spojiti in tehnološko nadgraditi z enostavnim zakonom dobro znane »pisemske verige Sv. Antona«, pri kateri vselej zaslužijo le tisti, ki so čisto na vrhu piramidnega seznama.

Pravi heroji sodobnega korporativnega kapitalizma s tega vidika zato niso pohlepni špekulanti z nepremičninami in delnicami kot npr. legendarni magnat Donald Trump ali borzni mešetar Ivan Boesky, ki sta se pač najboljše »znašla« v psihološko-finančni igri, v kateri je prevara takorekoč obvezni sestavni del. Njuni prevarantski podvigi so konec koncev predvidljivi, saj ne odstopajo od bistva vsakdanje puhlice: »pes grize psa«, s katero ameriška angleščina tako zelo dobro ponazarja svet neizprosnega poslovnega boja za uspeh.

Pravi heroji Amerike, te fascinante dežele, v kateri je vse mogoče, so ravno televizijski pridigarji, ki so Faustovo pogodbo zasukali tako, da v imenu boga *gospodarijo nad dušami in denarnicami svojih faranov*. Ta skrajni cinizem, ki se

ponuja kot skrbništvo, ta popolna duhovna korupcija, ki zase terja, da jo spoštujemo kot največje metafizično bogastvo: temu, da je televizijskim pridigarjem uspelo iz pomanjkljivosti napraviti prednost, lahko rečemo samo genialnost.

Martina Heideggra, bržkone največjega filozofa tega stoletja, so nekoč povprašali po mnenju o sodobnem stanju duha. Suho je odvrnil, da nas samo še bog lahko reši. Preučevalec svetovnih religij Max Weber je kljub temu, da ga vsak študent pozna kot zapriseženega racionalista, dopuščal nostalgično možnost za povratek »novih prerokov« in »veliki preporod starih idej in idealov«. Rad bi verjel obema. Prepričan pa sem, da niti novi preroki niti bog ne bodo prišli med nas skozi migetajoči kvadrat malega ekrana.

Seveda ni mogoče oporekati dejstvu, da imata trg in ekonomska logika ponudbe in povpraševanja svoje legitimno mesto v sleherni moderni družbi. Vendar – če za trenutek tudi sam uporabim svetopisemsko metaforo – Jezus najbrž ne bi bil pregнал menjalcev denarja, če ne bi zasedli templja. Televizijski pridigarji, ti sodobni farizeji, pa so po vsem videzu sodeč prignali filozofijo trženja do perverznejša absurda.

Kakor je katedrala v Chartresu ponazarjala bistvo srednjeveškega duha, tako danes nemara bistvo sodobnega duha simbolizira rumeni obok, ki ponosno stoji pred McDonaldevimi hamburgerskimi palačami. Zato morda ne bi bilo docela pretirano trditi, da televizijski evangelizem razvija pač tak krščanski stil, kakršnega povprečna Amerika sploh še lahko sprejme.

Če je bila religija namreč izvorno res izraz človeške potrebe po transcendenci, smislu in zavezi skupnosti, kot nas navaja k misli latinski izvor besede *religio*, ki pomeni »povezovati se«, potem je sodobnemu krščanstvu dejanski milostni udarec zadala ravno četica neskrupuloznih zagrizencev. Kar bi morala biti predvsem simbolična menjava darov, je postalo kupljivo. Kar bi morala biti najpoprej zadeva celovite osebne investicije, investicije celovite osebnosti, je postala stvar trga. Strah pred vzpostavitvijo pristnega stika s sočlovekom in s transcendentno se v elektronsko produciranim prostoru, kjer so meje med posvetnim in svetim zabrisane do neprepoznavnosti, samo še okrepi.

Psihološki strah, eksistencialna negotovost in socialna zbežanost pa ženejo vodo na mlin takojšnji potrebi po smislu: televizijska cerkev je kajpak najbolj pri roki, saj je oddaljena le za pritisk na gumb. A če je najlažja alternativa vedno tudi najslabša, potem elektronskim vernikom v nekem bistvenem smislu, namreč v smislu metafizičnega iskanja, ni bilo nič prihranjeno. To pa tudi pomeni, da se moramo ponovno vprašati, ali je človek v univerzumu res sam.

JANEZ STANIČ\*

## Srednja Azija v svetovni politiki

Z razpadom Sovjetske zveze se na dveh celinah – v Evropi in Aziji – temeljito spreminja politična struktura, hkrati pa nastajajo povsem nove notranje in medna-

\* Janez Stanič, publicist in direktor Cankarjeve založbe v Ljubljani.